

AZ EGYHÁZALKOTMÁNYOK OSZTÁLYOZÁSA.

A jogtudomány belső széttagoltsága oly nagymérvű, hogy a jogászok közül is az egyházjoggal behatóbban csak azok foglalkozhatnak, akik erre a szakra készülnek, vagy egyes vonatkozásban azzal kell, hogy foglalkozzanak. De az egyházjog anyaga is oly nagy, hogy az összes egyházak jogát felölelő gyűjteményes munkák is ritkán jönnek létre.

Ebben találok a magyarázatát annak, hogy a világi pályákon levő különböző felekezeti jogászok az egyházjoggal sem a múltban, sem a legutóbbi időben nem foglalkoztak. Az egyházi pályán levő embereink közül sem akadott senki, aki az egyházjogra magát tudományosan kiképezte volna.

Az unitárius egyházjog tudományos műveléséről ezért nem is beszélhetünk. A gyakorlati igényeknek szánt rendszeres egyházjogunk sem volt a múltban a Mikó egyházjogától eltekintve és nincs a jelenben sem.

Mikót az 1850-es évek változásai az ügyvédi pályáról terelték az egyház szolgálatába s az ő munkája is lényegében a teológián tartott egyházjogi előadásokra készült kézikönyv. Ennek a megírásához készítette el a Canon-gyűjteményt is.

Ilyen körülmények között alig leküzdhető nehézségekbe ütközik, hogy az unitárius egyházjog szempontjából alapvető rendszert állítsak fel. Még kevésbé várható, minden előzmény nélkül, a rendszer teljes kiépítése. A mai állapot szemlélete mellett a most közrebocsájtott jogtörténeti anyagban az olvasót elsősorban az iránt kell megfelelően tájékoztatnom, hogy a ma ismeretes unitárius egyházi szervezet kiépítését ne keresse már az első korszakban.

Az egyházközségek, az egyházkörök és a központi hatóságok az egyház megalakulásakor elhatárolódnak ugyan, azonban ezek keretén belől csak idők múltán és a korszerű eszmék behatása alatt fejlődnek ki a községekben, a körökben és a központban azok a testületek és hivatalok, amelyek ma előttünk állanak.

És éppen ezért fontos ismerni a jogtörténeti kialakulást, hogy megbízonyosodjunk, hogy egyházunk alkotmányában mi a legrégebbi és legmaradandóbb alkatrész és mi az, amit időlegesen csak a kényszer, vagy az alkalmosság vitte bele.

A kifejlődés eme szemlélete mellett azután megtudjuk különböztetni, hogy egyházunk, alkotmányában mi a protestáns

egyházjog rendszeres tovább fejlődése, mi az okszerűség folyamánya és mi a rendszer alapelvével szemben is érvényesült jelenség.

Ez a szétválasztás a rendszerezés folyamánya. A protestantismus lényege: a katolikus egyház hittani és egyházalkotmányi életfolyamatából való kiszakadás és új irányba való haladás.

Ez az új irány hozta létre azokat a különbségeket, amelyek a protestáns egyházalkotmányokban a nyilvánvaló eltéréseket adják. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni egy pillanatra sem, hogy a társadalmi, vallási és állami életben egyaránt az emberek magukkal viszik a formák egy részét bármerre induljanak is célkitűzéseiknél. Azokból a hasonlóság: az eredet és a különbség kétségtelen jele. Ez áll az egyházi törvényekre is.

Az egyházi törvények — a legáltalánosabban szólva — az egyházi szervezetek legfelsőbb tagozatától erednek. E szervezetet már az első keresztények korában: zsinatnak nevezték és ma is ez a név a legáltalánosabb.

A protestáns egyházak különböző történeti fejlődéséhez képest a zsinatok különböző jelentőséggel bírnak. Épen ezért a zsinatok s ezzel kapcsolatban a különböző egyházalkotmányok mélyreható tudományos vizsgálódás tárgyát képezték minden időben.

Az egyházzal foglalkozók a reformatio természetes folyamányaként a különböző országokban eltérő módon kialakult egyházalkotmányokat *elméleti* osztályozással törekedtek igazolni

Mi ez alkalommal az osztályozásokat abból a szempontból kívánjuk ismertetni, hogy az unitárius egyház törvényhozásának egyházi jogi természetét közelebbről megismerjük.

A protestáns egyházalkotmányok eltérő rendszerei a következők:

1. A *püspöki rendszer*-systema episcopale, seu caesaro-papale.

E rendszer elméleti osztályozásának az alapja az, hogy az 1555. évi ágostai vallásbéke által felfüggesztett püspöki hatalom *Németországban* a fejedelemre szállott át. A fejedelem a reá átment kormányzati hatalom gyakorlására: egyházi tanácsot (consistorium) szervezett s ez lett az ágostai egyházszervezetnek az alapja.*

A helvét hitvalláshoz szított *német* területen azonban a zsinat-presbiteri szerkezet indult fejlődésnek.

2. A *területi rendszer*-systema territoriale. E rendszert a püspöki rendszerrel szemben lényegileg azzal indokolják egyes egyházjogászok, hogy az egyházi hatalom az államhatalomnak csak része; mert alapelv: *cujus regio — ejus et religio*.

Eszerint az egyházzal való *dispositio* az államfőt a külső béke és a vallás külalakjára nézve megilletné, míg a vallási benső kérdés mindeniknek a lelkiismeretére tartozik.

* E rendszer kifejője Carpoz volt. Vele szemben Thomasius, a jogbölcsész a fejedelem érdekében a területi rendszert állította fel.

Ma már kevés szót érdemel e rendszer, mert az államtudomány már rég túl van azon a kérdésen, hogy az állami és egyházi hatatom teljesen külön forrásból erednek és a kettőt csupán az állam és egyház közötti közjogi kapcsolatban helyes szemlélni.

3. A *társulati rendszer*-systema collegiale. E rendszer abból a nézőpontból épült föl, hogy az egyház eredetileg szabad és önálló egyesülés volt. Az önkormányzati jogot tőle a hierarchia elvonta, de a reformatio folytán a hívek az önrendelkezési jogot visszanyerték.

A társulat már most a maga életrendje szempontjából:

a) egyeseket megbiz a pura in sacris gyakorlásával, — ez a papi hatáskör — és

b) az államhatalmat megbizza az egyházhatalom kezelésével. A fejedelmet a megbízás folytán megillető ez a jog: jura majestatica circa sacra. Viszont az állam és egyház közötti világi hatalmi kérdés az államokat az egyházzal szemben, a védekezés szempontjából, a jus cavendi felállítására indította.

Ebből a két szempontból nézve, a mai egyházbizottságok szerint az államhatalmat csak a következő jogok illetve köteleességek illetik meg:

1. a főfelügyeleti jog (jus supremae inspectionis) és a véduri jog (jus advocatiae).*

4) A *presbyteri rendszer*, mint a reformatio velejárója van elfogadva. Luther és a többi reformátorok — Zwingli kivéve — azt tanították, hogy az egyházi kormányzó hatalom az állami hatalomtól elkülönítendő. Az egyházközségeket a hívők gyülekezete alkotja s így a kormányzó hatalom is az egyházközségi hívők egyetemét illeti. A presbyteri rendszernek két alakzata ismeretes: a) A tiszta presbyteri rendszer és b) A zsinat-presbyteri rendszer.

a) A tiszta presbyteri rendszer szerint ugy a törvényhozói, mint a kormányzói hatalmat az egész egyházközség kellene, hogy gyakorolja, de mivel ez zavar nélkül nem lehetséges: az egyházi szolgálat végzésére papokat választ és az egyházközség kormányzását a tapasztaltabb és tekintélyesebb egyháztagokra: az egyházfiakra (presbiterekre) bizza.

E rendszer szerint mindenik egyházközség független és önnálló lévén: ezek nem is jönnek össze köri közgyűlésre, vagy

* Ez a szempont az állam és az egyház közötti viszony szemléletéből ered, de mindenik rendszernél föltétlenül előfordul, mert az állami főhatalom az egyházak felett áll. A jus supremae inspectionis folyamánya, hogy az állam minden egyes egyház hitcikkeiről, vallásos tanairól stb. tudomást szerezni jogositva és kötelezve van, különösen abból a nézőpontból, hogy az elismert és bevett egyházak között az egyenlő elbánást és a jogok védelmét gyakorolhassa.

Az egyházak kifelé csak erkölcsi hatalommal bírnak, ellenben imperiummal: végrehajtó hatalommal nem rendelkeznek. Ez az államot az egyházi védelem nyújtására kötelezi. Ennek a védelem nyújtásnak a célja az, hogy az egyház beléleletében is mindaz megvalósuljon, amit az egyház alkotmányos szervei törvényes hatáskörükben elrendelnek, vagy az egyház megtámadása folytán a védelem szempontjából szükségesnek tartanak. Itt érvényesül a: jus advocatiae. Ez az alap ahhoz, hogy az egyházi bíróságok határozatai az állam által végrehajthatnak.

egyházkerületi közgyűlésre. Szóval zsinatot (főtanácsot) nem tartanak és püspököt nem ismernek*)

Ez volna a tisztá presbiteri rendszer, amelynek azonban fokozatosan fejlődő alakzatai vannak.

b) A zsinat-presbiteri rendszer az élet követelménye.

A különálló egyházközségek az egyházi élet rendszeres kifejtésére nem mindenütt rendelkeznek megfelelő szellemi és anyagi erővel. Ezért már régen is az egyes egyházközségek összejöveleteket rendeztek, de a presbyterek nem mindannyian jelentek meg, hanem az egyes egyházközségek elküldték képviselőiket.

A zsinat-presbyteri rendszert Cálvin létesítette Genfben s ennek alapján terjedt el. E rendszer az egyházak élén elismeri: a püspököt.

A zsinat-presbyteri rendszer kifejlődése a demokratikus elvek mellett vált lehetségessé a világi és papi elem együttműködése folytán.

Az egyházközségek a világi gondnok és esperes elnöklelete alatt tevékenykedő egyházköri közgyűlésen (Syndus patrialis) szerveződtek.

Az egyházköri további fejlődése vezet a kerületi szervezethez: a világi főgondnok és püspök együttes elnöklelete alatt működő: zsinathoz.**

Az unitárius egyház alkotmányszervezete a zsinat-presbyteri rendszeren épült föl, de azzal a sajátságos jelenséggel, hogy már 1579-től kezdve a püspök mellett Consistorium létezett. Az egyház kormányzása a Consistorium útján történt, amelynek a püspök volt az elnöke.

A fejedelem azonban nálunk a püspöki rendszerből folyó jogokat nem gyakorolta.

A fennebb ismertetett rendszerek kialakulása a fejedelem és az egyházhivek közötti viszonytól s a nép alkotmányjogi helyzetétől is függött.

Ott, ahol a hierarchicus befolyás érvényesült s ahol a fejedelem is kívánt egyházjogot gyakorolni: a püspöki rendszer nyomult előtérbe.

Az anglikán egyház kiindulási alapja, hogy: az állam és egyház egymást fedik; belső alkotmánya hierarchicus. Hitelvei

* Ilyenek Angliában és Skóciában az independensek (kongregacionalisták) és Amerikában a különféle szabadegyházak s köztük az unitáriusok is. Ez azonban ott könnyű dolog, mert az egyházközségeknek vannak dús gazdag hívei, akik az egyházközség mindenféle szükségletét az évi költségvetés keretében képest hozzájárulással fizetik. Ott az iskolákat dús gazdag emberek alapították és ugyancsak dús gazdag emberek tartják fenn — dollárfejedelmi adományokkal. Épen azért nagy bajnak tartom, hogy minduntalan olyan hivatkozást látok, amelyből hiányzik az összehasonlítás tárgyi alapja. Ami lehet ott, nem lehet nálunk. Más a történelmi fejlődés oka itt és más a fejlődés lehetősége ott.

** Több püspökség a protestáns egyházalkotmány szerint még egy további testületben egyesül: a conventben.

Az egyházak alkotmánya minden souverain államon belől az állam alkotmányához igazodik. A világvallások között a nemzetek keretein túl terjedő egyesülések voltak és lesznek.

szempontjából a protestáns egyházakhoz tartozik (39 hitágozat); cultusa és egyházi szervezete szempontjából a katolicizmus és protestantizmus között foglal helyet.

Az anglikán egyházon kívül Angliában szabad egyházak: a methodisták, independensek, skót presbyteriánusok, unitáriusok, quäckerek, swedenburgiánusok stb. Ezek szervezete külön ismertetést igényel.

A püspöki rendszer van elfogadva az ágostai evangélikusoknál: Svéd, Norvég- és Oroszországban, továbbá Dániában.

A demokratikus elvek érvényesülése folytán a zsinatpresbyteri elv kialakulását látjuk a helvét hitvallásuakra nézve Schweizban és Németországban: az ágostai hitvallásuakra nézve több németországi egyházban.

A XVII. században Erdély vallásos jellege kifejezetten protestáns volt és az egyházakat a papi rend kormányozta. Ez az unitárius egyházra is áll. (I. Korszak 1579—1694.) Lipót trónra lépésével Erdély protestáns jellege halványodni kezdett s a katolikus rendek, a katolikus egyház megerősítésével a teljes egyenjogúságot kívánták szolgálni. De a vezetők e célon túl mentek és a protestánsok elnyomását is megkezdték. (Átmenet 1694—1716).

Ez alakította ki az unitárius egyházban is az 1718—1778-ig terjedő II. korszak jellegét: az egyház vegyes jellegű alkotmány-szervezetét.*

Az államhatalom kezelésében a XVIII. század végén a szabadszelleme irányzat szele kezdet lengedezni. Új elhelyezkedés észlelhető minden vonalon. A különböző felekezeteknek az állami hivatalokban levő vezetőtagjai ezt a megújodást az egyházi téren is érvényesíteni kívánják.

Ezért észleljük ez időtájt Erdélyben az összes egyházak beléletében a megújodás valamely jelét.

A mi egyházunk szervezetében az 1778—1850. évekre eső III. korszak váltódott ki.^{2*}

Az 1848. évi korszakos átalakulással áll szoros kapcsolatban a IV. korszak. (1850—1900). Az összes protestáns egyházaknak ma kötelességük, hogy a zsinatpresbyteri rendszert az új államalakulat folytán alaposan tanulmányoztassák és az egyházak igazgatásában tevékenykedő hívek legrészletesebb tájékoztatását elvégezzék.^{3*} A tudás is hatalom. A hit pedig: erő!

Dr. Tóth György.

* Erdélyben a katolikus egyházban is a világi elem az egyház kormányzásának részesevé lett s így itt a protestáns egyházakkal azonos irányú szervezkedést találunk.

Az 1693. évi tordai országgyűléssel egyidejűleg tartott státusgyűlésen folyt le a papi párt és laikus párt közötti elvi vita, amelyen az ütköző pont az volt, hogy az országos katolikus vagyon papi vagy laikus kezelés alá essék-e? A kölcsönös engedékenység célhoz vezetett.

Az 1711. évi VII. 22-iki gyűlés a státusgyűlés permanenciáját is megvalósította.

^{2*} E korszakokra nézve lásd gyűjteményes munkám III. kötetét.

^{3*} A presbyterzsinati formula csak afféle szójáték.

BOCSÁSD MEG VÉTKEINKET.*

Ha letörünk egy rózsabímbót,
Nem is sejtjük, hogy vétkezünk ;
Nem érezzük, hogy bűt okoztunk,
Míg törte, tépte két kezünk.
A kis tüskére úgy haragszunk,
De érte vád, hogy érne minket ?
Hiszen virág értünk virúljon ! . . .
Uram ! bocsásd meg vétkeinket !

Ha szivekbe, kik úgy szeretnek,
Gyakorta ütünk mély sebet
S a fájó könnyet, mit okoztunk,
Már letörülni sem lehet ;
Bocsánatért epedt már lelkünk
S ha büszkeségünk vissza-intett
S mi úgy szeretnők elfeledni,
Uram ! bocsásd meg vétkeinket.

Ha karjába ölel szerencse
És hódol érte a világ
S feledjük : mily sok itt a síró,
Oh hányak nem nyílik virág !
Vagy bánatot zárván szivünkbe,
Nem érdekel már semmi minket,
Mások bajával nem törődünk,
Uram ! bocsásd meg vétkeinket !

Ha a szépet közönnyel nézzük
S nem látjuk benne Képedet,
Ha célunk nem az, mit kitűztél,
Mi Te vagy : Jóság, Szeretet ;
Ha eszmék, álmok, rajongások
Szárnyat nem adnak s nem hevitnek
Ha lent járunk a föld porába,
Uram : bocsásd meg vétkeinket !

* Az U. I. T. 1920. aug. 28-ki közgyűlésén pályadíjat nyert költemény.